Irina CONDREA

Rusismele: un element specific al oralității basarabene

I.C. – doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Domenii de cercetare: sociolingvistică, traducere, stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, lingvistica textului. Autoare a mai multor volume, dintre care: *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006), *Studii de sociolingvistică* (2007), *Curs de stilistică* (2008), *E timpul să vorbim corect* (2014), *Sociolingvistica. Suport de curs* (2018).

Vorbirea și scrierea sunt două fațete ale limbii, care, în funcție de intenții și de situația de comunicare, pot prezenta diferențe mari, în special din punct de vedere lexico-gramatical și ortoepic. Anume varianta colocvial-familiară a limbii române vorbite în spațiul dintre Prut și Nistru etalează cele mai numeroase derogări de la normele românei literare.

Un element specific al oralității basarabene sunt rusismele, adică împrumuturile nejustificate de cuvinte rusești, folosite de foarte mulți vorbitori din variate categorii de vârstă și ocupații.

I. Pentru cei mai tineri (studenți, liceeni), împrumuturile din limba rusă sunt un element al modei, la fel ca și cele din engleză sau din alte limbi și reprezintă niște forme de expresivitate colocvială. Foarte des se recurge la o serie de cuvinte de legătură sau „de umplutură", al căror conținut nu prea contează, dar care nuanțează dialogul. De exemplu, un tânăr care vorbea la telefon despre un contract, într-o română foarte bună, din când în când îi da cu câte un *„vaabșce!"*, *„pa liubomu, pa liubomu semnez, mă-nțelegi?"*, iar încheiere a rostit apăsat *„karoce, asta-i!"*.

Din păcate, sunt foarte îndrăgite de vorbitorii noştri formulele uzuale de salut şi de politeţe ruseşti, de aceea putem auzi la tot pasul expresii hibride, care urâţesc exprimarea în limba română, căci atunci când se întâlnesc, mulţi basarabeni uită de frumoasele formule *noroc!, salut! bună!* şi se tot salută cu *„privet!”*, ori *„zdarova!”*, iar la despărţire spun: *„hai paká”, „paká, paká”, „davai”, „hai davai”* sau chiar *„hai davai paká!”*.

Tiparele formulelor de salut şi de politeţe, în care lipseşte verbul, sunt cu totul străine limbii române. Auzim adeseori cum unele persoane încep conversaţia (inclusiv la telefon) cu expresii nefireşti de tipul: *„Cum viaţa? Cum la tine? Tot bine? Tot normal?”*, iar după ce aud întrebarea interlocutorului *„Da la tine / la voi cum? Bine?”,* vin şi cu răspunsul *„La mine tot”* sau *„La noi tot bine”*. Toate acestea reprezintă nişte calchieri stângace după formulele ruseşti „Как жизнь? *Как у тебя? Все хорошо?* Все нормально?”, „А у тебя / у вас как? *Хорошо?”,* „У меня тоже”, „У нас тоже”.

Pentru a fi formulat în limba română, acest tip de dialog are nevoie de traducere. În primul rând, în română nu se fac propoziţii fără verb, or acesta lipseşte în toate formulele de mai sus. Nu sunt pe româneşte expresiile „Tot bine?”, „Tot normal”, ele trebuie, cel puţin, formulate cu un verb: „Totul este/e bine?”, „Totul este în regulă” şi nu „normal”, pentru că acest cuvânt nu este specific formulelor de politeţe din limba română. La asemenea întrebări despre viaţă, sănătate, lucru, studii se dă un răspuns neutru – „Bine”, „Bine, mulţumesc”. Unii consideră, probail, că „normal” ar fi mai aproape de realitate, deci nu chiar excelent, ci normal. Însă trebuie avut în vedere că într-un asemenea schimb de formule de politeţe nu se cere o informaţie precisă şi, de fapt, nimeni nu aşteaptă să audă un raport exact despre ceea ce faci, de aceea şi întrebările, şi răspunsurile sunt doar nişte procedee formale de a întreţine conversaţia. Iar celebrul „Cum viaţa?” în genere nu se traduce. În asemenea cazuri româna foloseşte alte formule, cum ar fi: „Ce mai faci?”, „Cum o mai duci?”, „Cum îţi mai merge? sau „Ce se mai aude?”, „Ce mai e nou?”, „Sunteţi bine?”. Rrăspunsul se constituie pe aceleaşi formule: „Mulţumesc, sunt bine”, „Totul este bine”, „Suntem sănătoşi, mulţumesc” sau alte variante, în funcţie de împrejurări.

Este firesc faptul că în vorbirea curentă oamenii folosesc adeseori cuvinte, expresii, interjecţii, care, în fond, nu comunică ceva concret,

ci apar pentru o mai mare expresivitate, pentru a demonstra mai convingător o atitudine a vorbitorului sau o reacție a acestuia față de cele auzite sau față de subiectul în discuție. Există o întreagă rețea de vorbe, expresii, întrebări retorice care se repetă, ele au un caracter de șablon și sunt spuse mai mult pentru a întreține discuția, pentru a accentua ceva, pentru a manifesta anumite emoții. Acest „lexic de fundal, de legătură", chiar dacă, practic, este vid de semnificație, dă discuției multă vioiciune și expresivitate. Anume de aceea în limba română în vorbirea curentă, familiară, se utilizează forme de tipul *„îți închipui?", „nu mai spune!", „zău!, „măi-măi-măi!",„ei hai!", „hai nu mă-nnebuni!", bată-te să te bată!", „cum s-ar zice", „într-un fel", „oricum", „chiar (că"), „nici vorbă", „asta-i!", „precis!", „mai pe scurt...", „în fine", „în genere",* precum și o serie de formule de salut și de politețe uzuale, neoficiale, cum ar fi *„Noroc!", „Salut!", „Bună!", „Ce mai faci?", „Pa!", „Te-am pupat!"* și multe altele, care dau atâta farmec taifasului nostru.

II. O altă sursă de rusisme în limbajul basarabenilor este argoul. Ca formă de comunicare de grup, argoul este adoptat, în special de tineri, pentru a-și etala apartenența la un anumit grup, dar și pentru expresivitatea specifică a acestuia. În argou, cuvintele obișnuite au, de regulă, un sens modificat (de ex., în argoul rusesc *ceainic* are sensul de „om prost, naiv", iar în argoul românesc *parașută* are sensul de „prostituată"). Pe lângă acestea, în mediul respectiv se dezvoltă un lexic argotic propriu-zis și se adoptă multe cuvinte străine, astfel că în orice limbă, argoul se caracterizează printr-un număr mare de împrumuturi.

Or, este de menționat că în argoul basarabean, practicat de foarte mulți vorbitori de română, lexicul argotic este împrumutat în totalitate din limba rusă. Cuvintele cu semnificațiile respective rusești sunt adaptate la sistemul gramatical românesc: verbele se încadrează, de regulă, în conjugarea a IV-a, substantivele capătă articol, adjectivele au forme de gen și număr etc. În felul acesta, se pot distinge următoarele categorii de cuvinte argotice:

verbe: *a se pricali* (a face glume), *a se vrubi* (a înțelege), *a se vâpendri* (substantiv: *vâpendrioj*) – a face nazuri, a face fițe, *a muti* – a pune la cale;

substantive: *krâșa* – protecție, pilă, *loh* – prost, *pațan, coreș, ciuvac* – prieten, băiat, *tacikă* – mașină, *tormoz* – om care înțelege greu, *tusovkă* – agapă, petrecere, *fignea* – ceva nesemnificativ;

adjective: *borzâi* – mândru, fudul, *kliovâi* – interesant, bun, *krutoi* – dur, super, foarte bun, *pofighist* – indiferent, *ciotkii, ciotkos* – bun, valoros, *șustrâi* (subst. *șustreac*) – isteț, descurcăreț, *levâi* – de proastă calitate, *tuparâlâi* – foarte prost, *prikolinâi* – interesant, hazliu;

adverbe: *gluha* – rău de tot, *na haleavu, na șaru* – pe gratis, *cruto, pricolino, classno, zașibisi* – minunat (apreciere înaltă);

expresii: *a pune macaroane (lapșa) pe urechi* – a induce în eroare, a minți etc.

Din păcate, asemenea mostre de limbaj suburban apar cu recurență în spațiul public, în special în postările de pe rețelele de socializare ale unor politicieni de rang înalt, care recurg la un melanj lexical menit mai mult să șocheze, decât să informeze, de ex.: „Spune că el îi *pațanu* cu care trebuie negociat"; „Ei ceva *mutesk"*; „Se pare că cineva încearcă să-i ție *crâșa* geopolitică lui Plahotniuc"; „Nu-i *po pațanski*"; „M-am înțeles cu ambasadorii, tăt o să fie *ciotko*. Și unii *lapșaua pe urechi* o primesc".

Elementele de argou nu doar încifrează mesajul, făcându-l neinteligibil pentru mulți, dar și reduce, marginalizează oarecum lexicul corect și adecvat, conducând la sărăcirea vocabularului și la grave deficiențe de exprimare.